

Cél vagy eszköz a gazdasági növekedés?*

Neszveda Gábor

Katherine Trebeck – Jeremy Williams:

A megérkezés gazdaságtana – Gondolatok egy felnőt gazdaságról

Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2020, p. 352

ISBN: 978-615-5884-62-7

A gazdasági növekedés alakulása központi szempont ma már szinte minden komolyabb társadalmi, közéleti és politikai kérdésben. Ezen belül is kifejezetten a GDP-növekedés vált az egyeduralgoló mérőszámmá. De vajon tényleg mindig jól megragadja a GDP-növekedés a társadalmi jólétet, a közösség érdekeit, az életminőség javulását vagy az emberiség életének és jövőjének javulását? Ezeket a kérdéseket járja körbe Trebeck és Williams könyve: „A megérkezés gazdaságtana”. Bár elsőre sokan azt mondhatnák, hogy természetesen nem tudja mindig pontosan ezeket az értékeket megragadni a GDP-növekedés, mégsem olyan egyszerű ez a kérdés. Hiszen van, amikor jól ragadja meg, és van, amikor egyszerűen sokak szerint nincs ennél jobb közelítés. A könyv ezért konstruktív alternatívákat is javasol, nemcsak bírálja a most uralkodó megközelítéseket.

A gazdasági növekedés mint cél számos problémát vet fel a természet túlzott kiaknázásától kezdve a társadalmi igazságtalanságig. Napjainkban megkerülhetetlen a klímaváltozás témája, és az egyik legnagyobb akadály az ellene küzdött harcban, hogy az ártana a GDP növekedésének. Miközben a fejlett világ soha nem látott jólétben él, és történelmi léptékekkel is kimagasló életkörülményeket biztosít az emberek számára, ők mégsem hajlandók lemondani némi gazdasági növekedésről annak érdekében, hogy biztosítsák ezt a jólétet hosszú távon, inkább kockáztatják, hogy jó eséllyel mindent elveszítsenek. De ehhez hasonlóan elgondolkodtató, hogy miközben a fejlett világ vagyona bőven elegendő lenne mindenki számára, mégis sokan élnek mélyszegénységben a világ legfejlettebb országaiban is. A szerzők már ezzel a két példával is jól rávilágítanak arra, hogy mennyi kérdést vet fel, ha a gazdasági növekedés nem az eszköz, hanem maga a cél.

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Neszveda Gábor a Budapesti Corvinus Egyetem MNB Intézetének egyetemi adjunktusa.

E-mail: gabor.neszveda@uni-corvinus.hu

¹ Eredeti angol nyelvű kiadvány: *The Economics of Arrival: Ideas for a grown-up economy*. Bristol University Press, 2019, p. 224.

Ráadásul az empirikus kutatások azt találják, hogy a pénzbeli vagyonnövekedés sokszor nem vezet jobb életminőséghez, ami újabb kérdéseket vet fel. A Nobel emlék-díjas Kahneman és szerzőtársai munkája egyértelműen azt bizonyítja, hogy egy bizonyos összeg felett (az Egyesült Államokban ez évi 75 ezer dollár volt 2010-ben) már hiába nő a jövedelem, attól nem lesznek boldogabbak az emberek². De ez felveti azt a kérdést, hogy efelett a jövedelem felett miért még mindig a jövedelem és a gazdasági vagyon alapján próbálunk növekedni? A szerzők felvetik azt a gondolatot is, hogy nem lenne-e helyesebb, ha inkább arra törekednénk, hogy minél több ember érje el ezt a jövedelmet ahelyett, hogy az átlagot növeljük. Meddig lehet cél a gazdasági növekedés, ha ez már sokak számára nem is okoz boldogabb életet, miközben pedig más területen nagy társadalmi költségei vannak?

A gazdasági növekedés mára olyan erős narratíva lett, ami már sokak számára megkérdőjelezhetetlen. A szerzők viszont jogosan hívják fel arra a figyelmet, hogy ez sokszor a konstruktív vitát is teljesen ellehetetleníti. A könyv negyedik és ötödik fejezete azt mutatja be, hogy ez a társadalmi berendezkedés, amely a gazdasági növekedést elsődleges célnak tekinti, milyen látványos ellentmondásokhoz vezet. Ahhoz, hogy tovább tudjon növekedni a gazdaság, többet kell fogyasztani, viszont a magasabb fogyasztáshoz szükséges javakat csak több munkával tudjuk elérni, ami elveszi az időt attól, amit szívesen csinálnánk. Ezáltal kialakul egy ördögi kör, amiben igaz, többet fogyasztunk, de közel sem biztos, hogy jobban élünk és boldogabb emberek leszünk. Számos becslés szerint a fejlett gazdaságok nagyon nagy része már olyan javak termelésével foglalkozik, amire nincs természetes igény. Ennek kapcsán felmerül egy fontos és régi filozófiai kérdés, hogy akkor milyen igényeket is kellene kielégíteni, és milyen igények azok, amelyek már félreviszik a gazdaságot. Bár erre nagyon nehéz választ adni, az ókori filozófus, Platón a következőt gondolja: kétféle igény létezik, a természetes és a természetellenes. Természetes igénynek nevezi azt, amelyet ki lehet elégíteni, míg természetellenesnek azt, amelyet sohasem lehet teljesen kielégíteni. Például, ha valaki éhes, az természetes igény, mert van az a pont, amikor már nem kíván több ételt az ember. Ezzel szemben az igény a pénzre természetellenes, mivel a pénzből mindig többre és többre vágyik az ember, és így nem lehet ezt az igényt kielégíteni. Ha végiggondoljuk, hogy a személyes életünkben hány olyan igény merül fel, ami természetes, és hány, ami természetellenes, akkor meglepő választ kaphatunk. A felmérések szerint az emberek nagyobb lakóterületre, jobb autóra, magasabb fizetésre vágnak. Számtalan olyan igény, ami a platóni gondolat szerint természetellenes, mert sohasem lehet őket kellően kielégíteni. Az Egyesült Államokban például többszörösére nőtt az egy főre jutó jövedelem és lakóterület az elmúlt évtizedekben, de mégsem lett boldogabb a társadalom. Ezzel szemben nem sikerült ugyanilyen arányban megoldani az éhezés felszámolását.

² Kahneman, D. – Deaton, A. (2010): *High income improves evaluation of life but not emotional well-being*. Proceedings of the National Academy of Sciences, 107(38), 16489–16493. <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>

A könyv egyik erőssége, hogy nemcsak a problémákat veszi át, hanem több vita-indító javaslatot is megfogalmaz. Például a kiteljesedés lehet az új cél a gazdasági növekedés helyett – áll a könyvben. Erre sokszor az otthonteremtés kifejezést is használják, ami azt ragadja meg, hogy inkább a közvetlen életkörülményeink javítását érdemes céllal kitűzni, mint egy általános gazdasági növekedést.

Ahhoz, hogy egy új társadalmi gondolkodásmód alakuljon ki, és a gazdasági növekedés szerepét is a helyére tegyük, óriási változások szükségesek a társadalmunk és gazdaságunk számos szintjén. A könyv utolsó néhány fejezete erre kínál konkrét javaslatokat, és azt sürgeti, hogy minél hamarabb induljanak el ezek a változtatások, ha még azok csak kis egyéni lépések is. Az intézményi, politikai és közéleti rendszereket pedig úgy kell kialakítani, hogy megelőzze a problémákat és ne csak reagáljon rá. De legalább ne generálja azokat, ahogyan teszik azt a mai gazdaságban. A könyvből csak egy példa erre, hogy az Egyesült Királyságban a „negatív fogyasztásból” fakadó hatások társadalmi költsége, főleg az egészségügyet vizsgálva, eléri a 184 milliárd fontot 2015-ben (több mint 70 ezer milliárd forint) a becslések szerint. Azaz számos olyan terméket fogyasztunk, amire nincs valódi igényünk, viszont ezek fogyasztása számos társadalmi szintű problémához vezet az elhízáson, a demencián, a cukorbetegségeken vagy akár a mentális betegségeken keresztül.

Végül, bár a szerzők a változáshoz vezető utat konkrét lépésekre is lebontják a társadalom különböző szereplőire, azt is elismerik, hogy ez az út nagyon hosszú, és nehezen megjósolható, hogy mikor lépünk rá, ha egyáltalán rálépünk. De a könyv utolsó gondolata talán minden olvasónak megadhatja ezt az első lökést a változáshoz vezető úton: „a jövő nem a bővülésről, hanem a javulásról szól”.